

Inhoudelijk kader voor de bezoeken

Lesproject Hollandse Waterlinies

De Hollandse Waterlinies zijn al jaren het grootste geheim van Nederland. Bijna twee eeuwen lang was het een onneembare barrière voor de vijand. Na de Tweede Wereldoorlog verloor de waterlinie zijn functie en raakte in vergetelheid. De afgelopen 25 jaar ontwakten de waterlinies steeds meer en is er van alles te ontdekken!

In dit lesproject leren de kinderen het waterlinielandschap lezen en de bijzondere verhalen kennen. Ze ontdekken dat de waterlinies een slimme uitvinding zijn met water als bondgenoot. Ook leren ze wat UNESCO Werelderfgoed is en waarom de Hollandse Waterlinies Werelderfgoed zijn.

Algemene informatie

- Voor de bovenbouw van het basisonderwijs (groep 6, 7 en 8)
- Thema's: water, erfgoed, burgerschap, geschiedenis, mens & maatschappij
- Het lesproject bestaat uit vier lessen: twee voorbereidende digitale lessen in de klas, een bezoekles op locatie en een afsluitende digitale les in de klas
- Via deze link zijn de digitale lessen te bekijken en geven: <https://lespakket-hollandsewaterlinies.nl/>

Inhoudelijke informatie per les

Les 1: Nederland Waterland

Duur: 45 minuten

Lesdoelen:

- *Leerlingen oefenen in het kijken en interpreteren van beelden.*
- *Leerlingen oefenen in het gebruik van kaarten.*
- *Leerlingen ontdekken wat beschermen (voor hen) betekent.*

Korte inhoud: tijdens deze les staat het beschermen van de eigen omgeving van de leerlingen centraal. Wat betekent beschermen? En hoe kun je iets beschermen wat belangrijk is voor jou? Ze onderzoeken hun eigen woonplaats via de website [Topotijdreis](https://topotijdreis.nl/) en bedenken slimme manieren om een denkbeeldige vijand tegen te houden.

Les 2: Unieke uitvinding

Duur: 45 minuten

Lesdoelen:

- *Leerlingen weten wat de Hollandse Waterlinies zijn en hoe de waterlinie functioneerde als verdedigingswerk.*
- *Leerlingen ontdekken wat er allemaal verscholen ligt in het landschap van de Hollandse Waterlinies.*

Korte inhoud: tijdens deze les ontdekken de leerlingen meer over de Hollandse Waterlinies. Over de ligging, wat het beschermde en waarom en hoe dat in zijn werk ging. Via een memoryspel leren ze meer over waterlinie-begrippen zoals: inunderen, plofsluis, aspergeversperring en groepsschuilplaats.

Les 3: Bezoek de waterlinies

Duur: 60 - 120 minuten (afhankelijk van de bezoekslocatie)

Lesdoelen:

- *Leerlingen ontdekken de waterlinies met al hun zintuigen.*
- *Leerlingen ontdekken hoe het leven vroeger was op het fort of slot.*
- *Leerlingen ontdekken hoe deze plek ons land en de soldaten die er leefden beschermde en welke functie het had binnen het verdedigingswerk Hollandse Waterlinies.*
- *Zo ontdekken de leerlingen het bijzondere en unieke verhaal van deze plek.*

Korte inhoud: de leerlingen ontdekken dat zij vlakbij de Hollandse Waterlinies wonen en ontdekken het lokale verhaal bij de waterlinie locatie. Over de functie die het had en wat het beschermde. Vinden ze het bijzonder genoeg om te beschermen voor later?

Les 4: Samen beschermen

Duur: 45 minuten

Lesdoelen:

- *Leerlingen reflecteren op het bezoek aan de waterlinies.*
- *Leerlingen ontdekken meer over UNESCO Werelderfgoed.*
- *Leerlingen helpen mee het verhaal over de Hollandse Waterlinies door te vertellen.*

Korte inhoud: de leerlingen ontdekken wat UNESCO Werelderfgoed is en bekijken het UNESCO Werelderfgoed in Nederland. Ze ontdekken dat de Hollandse Waterlinies Werelderfgoed zijn en vertellen wat ze hiervan vinden. Tot slot helpen ze mee het verhaal over de waterlinies door te vertellen, door een ansichtkaart te ontwerpen met daarop een persoonlijke herinnering n.a.v. het bezoek aan de waterlinies.

Zie ook de handleiding voor leerkrachten.

Informatie les 3: bezoek de waterlinies

Als bezoekslocatie geef je zelf inhoud en vorm aan de bezoeksles, passend bij jullie eigen unieke verhaal en het inhoudelijk kader. Het inhoudelijk kader is bedoeld om richting en houvast te geven aan de inhoud en vorm van de bezoekslessen. Naast het inhoudelijk kader, hebben we een 'geheime tas' ontwikkeld voor de rondleiders. In deze tas zitten kaarten en foto's die je kunt gebruiken tijdens het bezoek aan het fort.

Inhoudelijk kader bezoeksles

- Begin met het **ophalen van voorkennis**: wat hebben de leerlingen ontdekt en geleerd over de waterlinies in les 1 en les 2?
- Laat bij de start van het bezoek de **overzichtskaart van De Hollandse Waterlinies*** zien. Weten de leerlingen waar ze nu zijn? Waarom liggen de waterlinies op deze plek in het landschap?
- Zorg ervoor dat de leerlingen **na afloop weten hoe de waterlinies vroeger werkten op deze plek in het landschap**. In het gebied van de waterlinies waren plekken die niet onder water gezet konden worden, maar wel moesten worden beschermd. Op deze plekken werden militaire versterkingen neergezet (fort, slot, kazemat, batterij).
- Deel iets over de **bijzondere samenwerking tussen het landschap, het water en de forten**. Laat als het passend is de woorden: inunderen, inundatiekanaal, groepsschuilplaats, sluis, kazemat en batterij terugkomen. Gebruik eventueel de praatplaat inundatie*.
- Vertel als het passend is iets over **verboden kringen**.
- Deel de **bijzondere verhalen** die uniek zijn bij deze plek. Bijvoorbeeld een verhaal over een persoon, voorwerp, heldhaftige daad of bij een oude foto.
- Het is mooi de kinderen een kijkje te geven in het **verleden, het heden en de toekomst**. Hoe was het er vroeger? Waar sliepen de soldaten? Wat aten en dronken ze? Waar poepten ze? Wat gebeurt er nu? Vertel iets over de functie van het slot of fort nu. Bijvoorbeeld over de bijzondere natuur. En wat gebeurt er in de toekomst? Wat zijn toekomstdromen? Wat vinden de leerlingen hiervan? Dit is een mooi bruggetje naar UNESCO Werelderfgoed.

- Eindig de bezoeken door **terug te kijken op het bezoek** aan het fort. Hoe vonden de leerlingen het? Wat heeft indruk gemaakt? Laat een aantal kinderen hier iets over vertellen.
- Vertel tot slot over **UNESCO Werelderfgoed**. Laat de afbeelding van Nederlands UNESCO Werelderfgoed* zien. Soms wordt iets zo uniek gevonden dat het wordt toegevoegd aan de UNESCO Werelderfgoedlijst. Werelderfgoed kan een natuurgebied zijn dat nergens anders in de wereld terug te vinden is, een bouwwerk dat door mensen is gemaakt of een combinatie van deze twee. Werelderfgoed is niet per se mooi, maar altijd op een bepaalde manier uniek, van groot belang voor iedereen en onvervangbaar. De Hollandse Waterlinies zijn ook UNESCO Werelderfgoed! Als iets UNESCO Werelderfgoed is, moeten we er met z'n allen voor zorgen dat deze plekken voor altijd blijven bestaan en dat het bijzondere verhaal doorgegeven wordt aan volgende generaties.
- Vertel dat de leerlingen gaan **helpen bij het doorgeven van het verhaal over de waterlinies**. Vertel dat ze hiermee aan de slag gaan tijdens de laatste les op school. **Deel de ansichtkaarten*** uit die de leerlingen nodig hebben voor de opdracht in les 4.
- Gebruik eventueel de gidsen handleiding Hollandse Waterlinies. Deze vind je online via deze link: <https://www.hollandsewaterlinies.nl/nl/ontdek-het-verhaal/speciaal-voor/vrijwilligers>

* Deze materialen zitten in de geheime tas.

Geheime tas

Per fort of slot zullen verschillende elementen aan de orde komen die specifiek en bijzonder zijn voor deze plek. Een aantal onderwerpen zijn voor elke locatie van toepassing. Daarom is er voor iedere bezoekslocatie een 'geheime tas' met een aantal foto's en kaarten om te gebruiken tijdens de bezoeken:

- praatplaat inundatie
- overzichtskaart Hollandse Waterlinies
- propaganda foto legertank
- Nederlands UNESCO Werelderfgoed
- stapel ansichtkaarten voor les 4 (voor elke leerling 1)
- potje Hollandse Waterlinies

Op de tas staat in grote letters: GEHEIM. De leerlingen zullen nieuwsgierig zijn wat er in de tas zit. Het gaat er om dat de waterlinies heel lang het grootste geheim van Nederland waren. Onzichtbare forten, verboden kring en inundatievlaktes moesten de vijand op afstand houden. Tegenwoordig zijn we juist nieuwsgierig naar de geheime verhalen van de waterlinies! Verhalen om samen te ontdekken en door te vertellen, zodat de Hollandse Waterlinies niet vergeten worden.

Didactische tips

Maak het persoonlijk

Waarom is deze plek voor jou zo bijzonder? Als je vanuit je eigen enthousiasme iets vertelt, dan voel je dit als luisteraar en maakt dit extra indruk.

Vertel verhalen

De geschiedenis komt tot leven via verhalen! Welk verhaal past bij het fort of slot? Verpak je inhoudelijke boodschap in een boeiend verhaal. Dit kan bijvoorbeeld via storytelling, een manier van vertellen die alle zintuigen prikkelt en goed past bij deze doelgroep. Online kun je hier veel voorbeelden en praktische tips over vinden.

Gebruik voorwerpen, kaarten, foto's

'Echte' voorwerpen, kaarten of foto's zijn een fijne manier om je verhaal te verrijken. Laat de leerlingen de voorwerpen of kaarten eerst zelf bekijken. Wat zou het zijn of waarvoor zou het gebruikt worden? Door de leerlingen hier eerst zelf over na te laten denken, maak je hen nieuwsgierig naar het juiste antwoord.

Maak het interactief

Zorg voor voldoende interactie met de leerlingen. Dit maakt dat leerlingen betrokken blijven. Stel vragen en geef ze de tijd om zelf na te denken over wat ze zien en denken. Dit kan met de hele groep, in kleinere groepjes of in tweetallen. Geef de leerlingen de ruimte om 'foute' antwoorden te geven. Complimenteer hen voor hun idee of inbreng. Zo stimuleer je hun nieuwsgierigheid en de durf om alles te vragen!

Voorbeelden interactieve werkvormen

- **Bewegen:** wijs twee plekken aan. Stel een vraag en geef twee mogelijke antwoorden. Welk antwoord is juist? Laat de leerlingen naar deze plek lopen en beargumenteren waarom ze voor dit antwoord hebben gekozen. Dit kan ook met stellingen, bijvoorbeeld: de waterlinies zijn een slimme uitvinding, ja of nee?
- **Stimuleren van de zintuigen en fantasie:** doe je ogen dicht ... wat hoor je op deze plek? Wat valt je op? Wat ruik je als je hier in het fort staat? Waar doet je dat aan denken?
- **Denken, delen en uitwisselen:** stel de leerlingen een vraag en geef ze genoeg tijd om erover na te denken. Laat ze hun antwoord of oplossing in tweetallen of kleine groepjes bespreken en eventueel bijstellen. Vraag een groepje antwoord te geven. Zo moet iedereen meedoen en denken! Bijvoorbeeld, stel dat jij hier soldaat was, een vleermuis was, eigenaar van het fort was. Wat zou je missen? Wat vind je belangrijk? Wat zou je denken? Wat zou je ermee willen?
- **Dobbelen:** maak een dobbelsteen met wie/wat/waar/wanneer/hoe en waarom erop. Laat de leerlingen dobbelen en elkaar vragen stellen over de waterlinies m.b.v. het eerste woord op de dobbelsteen. Bv: wat is een fort? Waar kwam de vijand vandaan? Hoe werd de vijand tegengehouden?
- **Drama en theater:** laat de leerlingen viertallen vormen. Ieder viertal moet een begrip gaan uitbeelden, bijvoorbeeld verboden kringen of morsecode. De manier waarop ze uitbeelden staat vrij: mime, zang, rollenspel, enzovoort. De anderen raden wat de groep uitbeeldt.
- **Badges:** geef elke leerling een badge of stuk papier met daarop bijvoorbeeld letters, jaartallen, oorzaken of gevolgen. Daarna geef je de groep een opdracht om een woord te vormen of in een volgorde te gaan staan.